

Anna Grabowska-Dąbek

Wykorzystanie elementów dramowych w profilaktyce uzależnień młodzieży

Niepełnosprawność nr 8, 124-129

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Anna Grabowska-Dąbek

Wykorzystanie elementów dramowych w profilaktyce uzależnień młodzieży

Pracując od lat w szkole ponadgminazjalnej, wiem, że skuteczna profilaktyka to ta z wykorzystaniem dramy i wszelkich aktywizujących metod wychowawczych. Młody człowiek tak naprawdę zrozumie coś, gdy coś przeżyje, gdy stanie w czyjejs roli, gdy poczuje na sobie problemy rówieśników.

Termin „drama” pochodzi od greckiego słowa „*drao*”, oznaczającego czynność, działanie. Wszystkie osoby uczestniczące w dramie są w rolach, w nowej dla nich sytuacji, wymagającej podjęcia działania w celu rozwiązania pewnych fikcyjnych problemów (Witerska 2010, s. 21). Drama jest metodą pedagogiczną, ma szerokie zastosowanie zarówno o charakterze edukacyjnym, jak i wychowawczym.

Jest to metoda dydaktyczno-wychowawcza, która angażuje w działanie ucznia całą jego wiedzę o świecie, tworzy nowe jej jakości w związku z wykorzystywaniem wyobraźni, emocji, zmysłów, intuicji. Istotą dramy jest rozgrywanie w różnych możliwych rolach nowych, nieznanych wcześniej, nieraz bardzo trudnych sytuacji, w celu ich zrozumienia, uwewnętrznienia, zdobycia bądź pogłębienia wiedzy o świecie, o sobie, o innych ludziach (Pankowska 2000, s. 22).

Jakie są różnice między dramą, teatrem a teatrem resocjalizacyjnym?

Otóż uważa się, że najważniejszą wspólną cechą łączącą dramę i teatr jest współwystępowanie ról społecznych, tyle że role dramowe są inspirowane obecnie przeżywaną sytuacją czy zdarzeniem, a role teatralne umiejętnym odgrywaniem cudzych przeżyć i doznań. W działaniach dramowych nie ma podziału na aktorów i widzów, wszyscy pełnią zarówno jedną i drugą rolę. Ponadto do działań dramowych mogą być zaangażowani wszyscy uczniowie, bez względu na poziom intelektualny, posiadane deficyty fizyczne czy emocjonalne.

Możemy wyróżnić dramę klasyczną i dramaterapię. Dramę klasyczną stosujemy coraz powszechniej w edukacji, zaś dramaterapię wtedy, gdy mamy na celu głębsze oddziaływania terapeutyczne. Albowiem dramaterapia jest w jakimś sen-

sie dramą kreatywną, zorientowaną na działania terapeutyczne i psychoterapeutyczne. Możemy wyróżnić dwa podstawowe znaczenia dramaterapii:

- „teatru improwizacji zorientowanego na osobiste problemy uczestników,
- gotowej propozycji teatralnej z uprzednio przygotowanym scenariuszem” (Konopczyński 2009, s. 248).

Ta gotowa propozycja teatralna z uprzednio przygotowanym scenariuszem jest ukierunkowana między innymi na identyfikowanie i poszerzanie cech tożsamościowych zaangażowanych w nią ludzi, jest ona zbliżona do Metody Teatru Resocjalizacyjnego (Konopczyński 2009, s. 249).

Oddziaływania dramowe wpływają na różne struktury i funkcje człowieka: a mianowicie na emocje, intelekt, koncentrację, mowę, percepcję, wyobraźnię.

Prowadzone przeze mnie oddziaływania dramowe są czymś z pogranicza dramaterapii i Teatru Resocjalizacyjnego. Bierze w nich udział młodzież zagrożona niedostosowaniem społecznym, młodzież o trudnościach w kontaktach interpersonalnych, w zasadzie można by dziś powiedzieć, że młodzież o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Już od kilku lat razem tworzymy scenariusze spektakli profilaktycznych, które tak naprawdę są jedną z form dramy.

W praktyce szkolnej dominuje forma pośrednia między przedstawieniem teatralnym a dramą, określana terminem inscenizacji, ale interpretowana jako coś, co nie jest spektaklem w sensie klasycznym. Przedstawienie, które jest przeznaczone „do oglądania”, w którym m.in. występuje wyraźny podział na aktorów i publiczność, ale tak, by nikt z uczestniczących nie pozostawał bierny; zaangażowani są wszyscy uczniowie. Punktem wyjścia jest scenariusz. Pod moim kierunkiem uczniowie uczą się tekstu na pamięć oraz przygotowują miejsce akcji. Wspólnie wybieramy rekwizyty, muzykę, światło, opracowujemy kształt artystyczny i młodzież odtwarza przygotowaną inscenizację. Wówczas określam, czy uczestnicy mają postępować według ogólnego założenia, „jak sobie wyobrażam”, że zachowałby się ktoś, kogo rolę gram, czy mają postępować ściśle według scenariusza. Wystawiamy ową inscenizację w szkole dla rówieśników, choć jeden ze spektakli był kierowany specjalnie do rodziców, zwłaszcza tych dysfunkcyjnych, patologicznych.

Po premierze zawsze konieczna jest rozmowa, a w zasadzie dyskusja na temat tego, co wspólnie przygotowaliśmy i przeżyliśmy. Wtedy właśnie pobudzam młodzież do refleksji, do zatrzymania się, przeanalizowania ról, które odgrywali. Do dogłębnego spojrzenia na przyczyny zaistnienia pewnych faktów, przykrych zdarzeń i w końcu do wniosków, czy można było inaczej odnaleźć się w odgrywanej roli, np. dziecka, którego rodzice odrzucili, a które uciekło w narkotyki itp.

Te inscenizacje poruszają do łez nie tylko „widzów”, prowokują chęć rozmowy na trudne tematy, niejednokrotnie motywują do tego żeby się otworzyć. Widzowie, którymi często są także osoby dorosłe, w pełni angażują się w dialog.

W każdym wymiarze młody człowiek, włączając się w tego typu działania, profilaktyczne odnosi sukces. Albowiem jest to metoda, która polega na nauczaniu przez działanie. Jej istotą jest maksymalne zaangażowanie ucznia w działanie. Metoda dramy angażuje nie tylko zdolności intelektualne dzieci, młodzieży, ale umożliwia wykorzystanie wszystkich zmysłów, a także – a może przede wszystkim – sfery uczuciowej.

A przecież to właśnie ta sfera jest najistotniejsza w naszym życiu, bo to ona nas popycha do różnych działań. Emocje zawsze ingerują w nasze działanie. Nasze działania nie są li tylko wynikiem przemyśleń czysto rozumowych. W naszym życiu przecież wciąż przenikają się uczucia i rozum. W dramie te uczucia są maksymalnie zaangażowane, pobudzona jest empatia. Uczeń, wchodząc w rolę, rozwiązuje problemy innych ludzi, ale jednocześnie swoje własne, dlatego drama powoduje zmiany w naszych wychowankach szybciej niż inne metody nauczania, między innymi „wzmacnia” uczniów nieśmiałych, zagubionych. Przez działanie w określonej roli łatwiej dziecku podejmować decyzje, uwierzyć w swoje możliwości.

Udział w dramie uświadamia konsekwencje niewłaściwych życiowych wyborów, rozwija wrażliwość na drugiego człowieka. Powoduje, że młody człowiek zastanawia się nad różnymi możliwościami konstruktywnych metod rozwiązywania sytuacji frustracyjnych. Angażuje w twórcze działania, zmusza do refleksji nad własnym systemem wartości.

Nasze inscenizacje są wstrząsające, katarktyczne, nie można przejść obok nich obojętnie. Nasz ostatni spektakl pt. „Wystarczy miłość” traktował o potencjalnych, drastycznych konsekwencjach braku miłości w rodzinie. Został specjalnie wystawiony dla rodziców i ich także pobudził do refleksji, analizy swego życia, do polemiki z własnymi dziećmi.

Drama tak naprawdę w swej istocie jest zainteresowana indywidualnością ucznia, pozwala poznać go bliżej, określić jego zdolności i zainteresowania. I właśnie także dzięki niej poznaję moich wychowanków, a oni mnie. Wszystko to powoduje, że otwierają się na mnie, a ja, wiedząc o ich problemach, mogę im pomóc, chroniąc ich w ten sposób przed nieprzemyślanymi działaniami czy też decyzjami podejmowanymi pod wpływem emocji.

Drama powoduje wszechstronne doświadczenie poruszanej problematyki, umożliwia wejście w rolę, niejako „dotknięcie”, przeżycie odgrywanej roli. Ta wyjątkowa cecha tej metody oddziaływania pozwala młodzieży doświadczyć przez własny pryzmat, przez własną interpretację analizowane zjawisko.

Brian Way tak ujmuje istotę dramy: „Odpowiedź na wiele prostych pytań może przyjąć jedną z dwu form: albo informacji, albo też bezpośredniego doświadczenia. Pierwszy typ odpowiedzi przynależy do kategorii kształcenia akademickiego, drugi właściwy jest dramie. Niech to będzie na przykład pytanie: Kto to jest

osoba niewidoma? Odpowiedzią może być: Osoba niewidoma jest osobą nie-mogącą widzieć. Alternatywna odpowiedź to: Zamknij oczy i nie otwierając ich spróbuj znaleźć wyjście z pokoju. Pierwsza odpowiedź zawiera zwięzłą i ścisłą informację. Intelpekt jest być może usatysfakcjonowany. Jednak druga odpowiedź dostarcza pytającemu momentów bezpośredniego doświadczenia, przekraczającego zwykłą wiedzę, wzbogacającego wyobraźnię, prawdopodobnie poruszającego serce i duszę tak samo jak umysł. Taka jest w dużym uproszczeniu właściwa funkcja dramy” (Way 1990).

Drama uczy samodzielności myślenia i działania, rozwija emocje i fantazję. Pobudza do twórczości. Wzmacnia samoocenę, daje szansę zaistnieć w grupie rówieśniczej, zmusza do otwartości. Jej zespołowy charakter pracy kształtuje dyscyplinę, uczy zgodnego współżycia i współdziałania, wyrabia takie nawyki, jak: punktualność, dokładność, sumiennność, poczucie odpowiedzialności. Dlatego też można powiedzieć, że drama kształtuje charakter i silną wolę, wzbogaca świat przeżyć i wrażliwości. Realizowana pod opieką nauczyciela czy pedagoga pozwala dziecku, młodemu człowiekowi dojrzywać do samodzielnego podejmowania decyzji i znajdować odpowiedzi na pytania dotyczące własnej tożsamości.

W dramie najważniejsze są emocje, przeżycia uczniów, a nie forma wypowiedzi. Uczestnicy dramy nie muszą posiadać zdolności aktorskich. Najważniejsze jest „wejście w rolę”, maksymalne zaangażowanie się w przeżycia postaci. Zadaniem nie jest rewelacyjne odegranie roli, ale wyobrażenie sobie, jak bym rozwiązał postawiony problem, gdybym był w takiej sytuacji.

Wejście w rolę jest możliwe na dwa sposoby: albo uczeń pozostaje sobą w nowej sytuacji, albo stara się być w sytuacji postaci, którą ma odegrać. Zadaniem nauczyciela czy pedagoga jest wprowadzenie w problem, który ma być rozwiązany przez przybliżenie sytuacji wyjściowej. Natomiast w gestii uczniów leży rozwiązanie owego problemu przez zaangażowanie się w rolę.

Zwykle zajęcia dramowe rozpoczynają się od wykonania zestawu ćwiczeń umożliwiających uczestnikom skoncentrowanie się na wykonywanych zadaniach.

Włączane są techniki umożliwiające słuchanie, dotyk, patrzenie, uaktywnianie zmysłu węchu i smaku. Osoba prowadząca dramę rozpoczyna ją opowieścią wprowadzającą (Konopczyński 2009, s. 249).

W mojej praktyce zawodowej pomijam ów zestaw ćwiczeń i skupiam się na opowieści wprowadzającej. Każda drama jest oparta na improwizacji, jest to zatem odgrywanie przedstawienia bez gotowego scenariusza. Ja jednak za istotne i wartościowe uważam wspólne tworzenie z młodzieżą scenariusza, potem odgrywanie ról, w których też możliwa jest improwizacja, czyli „w dzianiu” kreowanie postaci.

Dlaczego ten scenariusz? Otóż zawsze intryguje mnie, co w danej problematyce jest dla młodzieży szczególnym problemem, co wymaga zainteresowania, co ich nurtuje. A zatem, gdy zaproponuję hasło „narkotyki”, jaką historię stworzyliby na ten temat, co ich porusza, co ich przeraża, czego nie rozumieją, gdzie widzą przyczyny danego problemu?

Bo drama to właśnie teatralizowana forma wyrażania swoich emocji i poglądów, a wszystko to w celach edukacyjnych i wychowawczych.

Istnieje kilka podstawowych technik dramowych. Są to: rola, rzeźba, informacja zwrotna, powstrzymanie się przed ekspertyzą, stop klatka i hasło.

Rolę można wykorzystać w następujących celach: jako maskę ukrywającą lub wyzwalającą właśnie nowe formy reakcji i działań społecznych, jako formę pogłębiania stanów emocjonalnych, jako dostarczenie możliwości przeżywania nowego statusu, lub też jako motywowanie do nowych form działalności, rozwijania wyobraźni (Konopczyński 2009, s. 251).

Rzeźba zaś pozwala na ćwiczenia dwuosobowe lub wieloosobowe. Polega ona na przyporządkowaniu zachowań i reakcji jednej osoby pozostałym uczestnikom dramy, a których zadaniem jest „wyrzeźbienie” nowej postaci. Powstrzymanie się przed ekspertyzą polega na powstrzymaniu się od wyrażenia opinii w odpowiedzi na popełnione przez wychowanków błędy w trakcie wykonywania ćwiczeń dramowych.

Stop klatka, natomiast to przyjmowanie różnych statycznych pozycji przez uczestników zajęć w celu wyrażenia aktualnych uczuć i przekazów pozawerbalnych w sposób obrazowy. Technika hasła wykorzystywana jest do rozpoczęcia zajęć, przygotowuje ona uczestników do tematyki spotkania.

Drama jest także metodą wspomagającą proces resocjalizacji. Podstawowym zadaniem resocjalizacyjnych oddziaływań dramowych jest właśnie stymulowanie kreatywności, a także zachowań spontanicznych u osób nieprzystosowanych społecznie. Dzięki dramie możliwe jest nabycie nowych umiejętności wyrażania siebie w sposób odmienny od zazwyczaj przyjętego i realizowanego. A zatem rola dramy w procesach wychowawczych jest ogromna i wszechstronna. Za pomocą dramy możemy dotrzeć do sfery emocji, myślenia i wyobraźni wychowanka, możemy wpłynąć na modyfikacje i twórcze rozwijanie tych sfer. Wartość dramy jest nieoceniona w pracy z młodzieżą, a zwłaszcza w realizowaniu szeroko pojętej profilaktyki w szkołach.

Bibliografia

- Konopczyński M. (2009), *Metody twórczej resocjalizacji*, PWN, Warszawa
Pankowska K. (2000), *Pedagogika dramy. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa
Way B. (1990), *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa

Witerska K. (2010), *Drama na różnych poziomach kształcenia*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź

Drama methods in preventive addictions among youths (Summary)

Efficient prevention is the most significant element of working with youngsters. What is more, there is not effective nurture of young human being without the exposure him to create, practice and experience. Thus, drama is said to be one of the main successful way in my work as a pedagogue.

It is worth remembering that not only do the didactic and educational methods arrange students' knowledge, but also their imagination, emotions and senses. Furthermore, these methods seem to be a drama therapy or the Theatre of Psychology. The teacher's role is to provide acting opportunities for students with special needs and encourage them to rehearse. They are also given responsibility for all the stage props, soundtrack and lighting. Finally they act.

This text discusses how fruitful and effective pedagogical interaction is created and achieved through drama devices. Students involved in acting must find out and express pathological situation from every sphere of life. They often make the spectators cry.